

שנות המדבר העלומות

וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבֵּר זֶן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ וַתָּמַת שָׁם מֵרִים וַתִּקְבֹּר שָׁם: (במדבר כ א)¹

אבן עזרא במדבר פרק כ פסוק א

"בחודש הראשון" - בשנת הארבעים. והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה רק בשנה הראשונה ובשנת הארבעים. וטעם "ויבואו בני ישראל כל העדה" - בעבור שמתנו דור המדבר, ועתה באו הבאים אל ארץ כנען.²

פירוש חזקוני על הפסוק שלנו

"ויבואו בני ישראל וכו'" - בשנת הארבעים. סתם כאן מה שסבבו את הר שעיר מקדש ברנע עד קדש מדבר צין וכללן כאן בבת אחת, והם שמונה עשרה מסעות הכתובות בפרשת מסעי מרתמה עד מדבר צין.³

רשב"ם במדבר פרק כ

"ותמת שם מרים" - בחודש הראשון שלסוף ארבעים שנה. שהרי מת אהרן אחריה בחודש החמישי בשנת ארבעים לצאת בני ישראל, כדכתיב בפרשת אלה מסעי.⁴

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי־גֵד וּלְבְנֵי רְאוּבֵן הָאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תָּשְׁבוּ פֹה: וְלָמָּה תִּנְיָאוּן אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרֵי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם ה': כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְחֵי אֹתָם מִקְדָּשׁ בְּרִנְעָה לְרֵאוּת אֶת־הָאָרֶץ: ... וַיִּנְיָאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַלְתִּיבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם ה': וַיַּחְרָאף ה' בְּיָוִם הַהוּא וַיִּשְׁבַּע לְאָמֵר: אִם־יֵרָאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֲלִילִים מִמַּצְרַיִם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה אֶת־הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיעֲקֹב כִּי לֹא־מָלְאוּ אַחֲרָי: ... וַיַּחְרָאף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְעַם בַּמִּדְבָּר אַרְבַּעִים שָׁנָה עַד־תָּם כְּלֵהֲדוֹר הַעֲשָׂה הָרַע בְּעֵינַי ה': וְהִנֵּה קָמְתָם תַּחַת

¹ פרק כ בספר במדבר הוא קו פרשת המים בין דור המדבר ודור הבנים. שלושה פרקים קודם, בפרשת קרח שהיא בפשוטות המשך לפרשת שלח לך (ראה דברינו [טענות דתן ואבירם](#) שם), אנחנו עוד עוסקים בדור האבות, דור יציאת מצרים, בשנה השנייה לצאתם ממצרים. פרק יח עוד יכול להיחשב להמשך סיפור קרח. פרק יט עושה הפסקה בחלק הסיפורי ודן בהלכות פרה אדומה. בפרק כ חוזר החלק הסיפורי, בפתיחה נייטרלית וסתמית: "ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון", בלי אפילו לציין את השנה, כאילו מדובר בעוד מסע אחד, בהמשך לסיפור שנקטע בפרקים טז-יז. אלא שמסתבר, שקפצנו קפיצה קוונטית מעל תקופה ארוכה של שלושים ושמונה שנים שלגביה אין התורה טורחת, כאן לפחות, לספר לנו שום דבר מיוחד. חלפו עברו להם שלושים ושמונה שנים (או ארבעים) של "אקוט בדור", מה יש כאן לספר?

² שתיקת התורה על כל שלושים ושמונה שנות המדבר בולטת עוד יותר על רקע תיאורים מפורטים שיש בה מה בדיוק קרה למלכי ואלופי אדום (בראשית פרק לו), מי היו כל הגויים שנפוצו אחר המבול (בראשית פרק י') וכו'. ראה מורה נבוכים חלק ג פרק נ הדן בשאלה זו (ראה גם סנהדרין צט ע"ב במנשה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי). אנו מבקשים לעמת את שתיקת התורה כאן מול הפירוט הרב במקומות ותולדות של עמים אחרים. מדוע חשוב לציין שענה הוא אשר מצא את הימים במדבר כאשר רעה את החמורים של צבעון אביו (בראשית לו כד), ששם אשתו של הדר ממלכי עשו היה "מהיטבאל בת־מטרד בת מי זֶהב", "וְשֵׁם עִירוֹ פְּעוּר" (אבל אמו של אברהם לא מוזכרת כלל בתורה ואין לה שם); ואילו כאן "אין שום מעשה או נבואה" ושום אירוע הראוי לציין בכל שנות נדודי בני ישראל במדבר, להוציא השנה הראשונה, השנייה (אם מותר להעיר לאבן עזרא) ושנת הארבעים שעתה אנו באים לספר את קורותיה. מדוע אין התורה טורחת לציין בפסוק שמדובר בשנת הארבעים לצאת בני ישראל ממצרים? האם בחרה התורה להעלים שנים קשות אלה?

³ חזקוני ממשיך את הקו של אבן עזרא, הקו שנראה פשוט ומוסכם על כל הפרשנים עד שרבים מהם לא טורחים כלל להתעכב עליו, היינו, שפרק כ פותח את שנת הארבעים ליציאת מצרים ובינו ובין פרקי פרשת קרח (טז-יח), פרק יט מוקדש למצוות פרה אדומה) חולפות שלושים ושמונה שנים. חזקוני מרחיב ומקשר את פרקנו עם פרשת מסעי החותמת את ספר במדבר. ברשימת המסעות בפרשה זו אפשר אולי למצוא קצת יותר מידע באשר ל"חור השחור" של שלושים ושמונה השנים העלומות במדבר. ראה פירוש רש"י בתחילת פרשת מסעי המתייחס גם הוא לשלושים ושמונה שנים אלה: "אלה מסעי - למה נכתבו המסעות הללו? להודיע חסדיו של מקום, שאעפ"י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה ... נמצא שכל שמונה ושלושים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות". כבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [אלה מסעי](#) בפרשת מסעי, אך לעניינינו כאן, נראה שמידע זה הוא מועט ביותר: רשימה של מקומות ובכל מקום שהו כשנתיים: מה עשו שם? מה היו הקורות אותם?

⁴ כבר רשב"ם שקדם לחזקוני מקשר את הפסוק שלנו עם פרשת מסעי, אך כפשוטן המקרא כל מטרתו היא למלא את החסר שהותירה התורה בכך שלא ציינה את השנה בה מדובר. חסר זה מתמלא ע"י מות אהרון שמוזכר להלן בסוף פרק כ בפרשתנו בלי תאריך, אך בפרשת מסעי מצוין שהיה בשנת הארבעים (במדבר לג לח). בכך פתרנו את בעיית התארוך ואין לנו אלא להמשיך לנושא בו פותח פרק כ: מות מרים שהיה גם הוא בשנת הארבעים (ראה דברינו [בארה של מרים](#) בפרשה זו). מות מרים, חטא מי מריבה ומות אהרון, כולם בשנת הארבעים. כולם בנוכחות דור הבנים! שים לב אגב ללשון רשב"ם: "בחודש הראשון שלסוף שנת ארבעים שנה" (ואח"כ אהרון בחודש החמישי) והשווה עם לשון אבן עזרא בראש דברינו: "בשנת הארבעים". האם התחלפה השיטה שראש השנה הוא תשרי במקום ניסן ולכן ניסן הוא לקראת סוף השנה (ולא תחילתה)? או שמא כוונתו בחודש הראשון בתחילת שנת הארבעים שהיא שנת סוף הנדודים במדבר?

אַבְתִּיכֶם תִּרְבוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסִפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־ה' אֶל־יִשְׂרָאֵל: כִּי תִשׁוּבוּן מֵאַחֲרָיו וְיִסַּף עוֹד לְהַנִּיחוּ בְּמִדְבַר וְשַׁחַתְם לְכָל־הָעָם הַזֶּה: (במדבר לב ו-טו).⁵

וְהִימִים אֲשֶׁר הִלְכְנוּ מִקֹּדֶשׁ בְּרַנֵּעַ עַד אֲשֶׁר עִבְרָנוּ אֶת נַחַל זָרְד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד תָּם כָּל הַדּוֹר אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקְרֵב הַמַּחֲנֶה פֶּאֶשֶׁר נִשְׁפַּע ה' לָהֶם: (דברים ב יד).⁶

סדר עולם רבה (ליינר) פרק ח

ואומר: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלושים ושמונה שנה וגו'" (דברים ב יד) - "י"ט שנה היו חוזרין ומטורפין, וי"ט שנה ישבו בקדש ברנע, שנאמר: "ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם" (דברים א מו), נמצאו כל המסעות מ"ב מסעות.⁷

וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְבַר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הַתִּשְׁמֹר מִצְוֹתַי אֲסִילָא: וְיַעֲנֶךָ וְיִרְעַבְךָ וְיִאֲכַלְךָ אֶת־הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא־יִדְעַת וְלֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעַךָ כִּי לֹא עַל־הַלָּחֶם לִבְדוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מִוֶּצֵא פִּיהוּ יַחֲיֶה הָאָדָם: שְׁמַלְתְּךָ לֹא בִלְתָּה מַעֲלִיךְ וְרִגְלְךָ לֹא בְצַקָּה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: (דברים ח ב-ד).⁸

מדרש אגדה (בובר) דברים פרשת עקב פרק ח

כל מה שענינה אותם במדבר לא עשה אלא בשביל ניסיון להודיע לכל הבריות: "את אשר בלבבך". שידעו כל העמים שאין אתם שומרים מצות בשביל טובה ונחת רוח שעשה עמכם, אלא מאהבה עשיתם כל מה שעשיתם, אעפ"י שענינה אתכם לא הנחתם מלשמור את מצותיו.⁹

רמב"ן שמות פרק יב פסוק מב

⁵ "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר" (ירושלמי ראש השנה פרק ג הלכה ד) ומה שסתמה התורה בפרשתנו, עולה במלוא העוצמה בפרשת מטות, בדברי משה לבני גד ובני ראובן שמבקשים לנחול בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן. הכעס הוא על עצם ההצעה וההשוואה המתבקשת עם חטא המרגלים, אבל לעניינינו מדברים אלה עולה בברור שארבעים שנה אלה היו קשות: שנים של נדודים וחוסר היאחזות במקום אחד: "ויניעם במדבר" וגם שנים של השחתה: "ושחתם לכל העם". וסופו של דבר שמשמה התרצה, הגם שצדק לטווח הארוך. ראה דברינו הכפולים על שבטי עבר הירדן המזרחי [בפרשת מטות](#).

⁶ על סיפה של ארץ ישראל, בערבות מואב, בוחר משה לפתוח את ספר דברים בחטא המרגלים (חטא העגל יבוא מאוחר יותר) אשר מסביר לדור הבנים מדוע התעכבו במדבר "ימים רבים". בין הקפת ארץ אדום ומואב, אותם לא יירשו בני ישראל, וכיבוש ארץ סיחון ועוג אותם כן ירשו, מזכיר משה בפסוק אחד שהמסע מקדש ברנע, בו החמיצו בני ישראל את הכניסה הישירה לארץ מדרום, עד הכניסה כעת ממזרח, נמשך שלושים ושמונה שנה "עד תום כל הדור אנשי המלחמה", הם אבותיהם של השומעים. אין כאן מידע רב, אך יש כאן אזכור התקופה כמשתרעת על שלושים ושמונה במקום ארבעים. האם זה חשוב?

⁷ סדר עולם רבה מלמדנו שתקופת שלושים ושמונה השנים נחלקה לשניים. חצי מהזמן נדדו בטרירוף במדבר: חנו ונסעו, פירקו והקימו ובחצי השני ישבו במקום אחד ללא שינוי. ואין לדעת איזה חצי קשה יותר. שים לב אגב ששיטת מסעות זו היא בניגוד לשיטת רש"י עפ"י התנחומא שבראשית פרשת מסעי, שיטה שהבאנו בהערה 3 לעיל. ראה רש"י ראש פרשת מסעי ורמב"ן שם.

⁸ ובהמשך הפרק שם: "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר איךמים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייך". בפרק ח של ספר דברים, לאחר שתיאר את מעמד הר סיני וחזר ושנה לישראל מצוות שיקימו עם כניסתם לארץ, מרחיב משה קצת יותר בתיאור שלושים ושמונה שנות הנדודים במדבר, שנאגדו לחטיבה אחת של ארבעים שנה. חלק מבין השומעים, כל מי שהיה מתחת לגיל עשרים בחטא המרגלים (במדבר יד כט), זכר אולי עוד את יציאת מצרים, מעמד הר סיני, פרשת המרגלים ועוד, אבל הרוב נולד וגדל במדבר. שנות הנדודים במדבר מוצגות כאן כתקופה של עינוי, רעב וניסיון מחד גיסא; ותקופה של ניסים: "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה" מאידך גיסא. העינוי הוא, עפ"י רשב"ם (חז"ל ואחרים) - המן: "למען ענותך - זהו עינוי שאין פת בסלך, וחיך תלוי למרום בכל יום". ראה דברינו [טעם המן](#) בפרשת בשלח. ועל הבגדים המופלאים שליוו את בני ישראל במדבר, ראה שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ד וכן פסיקתא דרב כהנא פסיקא יא - ויהי בשלח שהיו גדלים איתם כמו חילזון ולא היו צריכים תכבוסת משום שענני הכבוד היו מכבסים ומגהצים אותם. הרי לנו תיאור דו-קוטבי, במקרא ובמדרש, של ארבעים שנות הנדודים במדבר.

⁹ שנות הנדודים במדבר היו שנים של ניסיון. כפי שהתורה אומרת מיד בפרשת המן, בתחילת אותם שנים, עוד לפני חטא המרגלים: "למען אנסנו הילך בתורתך אסילא" (שמות טז ד). ניסיון שהוא התנסות וגם העלאה על נס. ראה בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וירא פרשה נה כב (א): "ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם - נתתה ליראיך נס להתנוסס וגו' (תהלים ס ו) ניסיון אחר ניסיון גידלון אחר גידלון בשביל לנסותם בעולם בשביל לגדלן בעולם כנס שלספינה". שנים של קושי ועינוי, אך במטרה של התנסות והכשרה להיכנס לארץ מזוככים עוד יותר. ראה דברינו [עשרה ניסיונות ניסו אבותינו את המקום במדבר](#) בפרשת שלח לך. אך דא עקא, שדווקא במדבר לא קיימו שתי מצוות חשובות: המילה שקשורה בברית על הארץ (בראשית פרק יז) ומצוות פסח זכר ליציאת מצרים! שתי מצוות עשה היחידות בתורה שעונשן כרת! אותו כרת שנגזר על דור יוצאי מצרים. לגבי אי קיום מילה במדבר ראה בראשית רבה מו ו וכן גמרא יבמות עב ע"א, בפרט הדעה שם "משום שנזופים היו". ולגבי הפסח, ראה ספרי זוטא פרק ט פסוק ד: "מלמד שלא עשו ישראל פסח כל ארבעים שנה שהיו במדבר אלא בפסח הראשון בלבד".

ולמה יהיה קשה על הראשונים לפרש כי נתארך גלותם על הקץ שלושים שנה?¹⁰ והנה נתארך עליהם ארבעים שנה בחטא המרגלים, כי כל הארבעים שנים ההם היה להם עינוי, כמו שאמר: "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך" (דברים ח ב), וכתוב: "ויענך וירעיבך". והיה להם גלות שלימה בארץ לא להם רק לנחש שרף ועקרב. ולא נתקיים להם "ודור רביעי ישובו הנה", כי בארבעים שנה נתחלף הדור ההוא בודאי שכבר נולד. אבל החטאים גרמו הכל ... והקב"ה ימחול לנו על כל חטא ושגיאה.¹¹

איכה רבה פתיחתא לג

ר' אבין ור' יוחנן אמרי: יום שביטל החפר מן מתי מדבר. אמר ר' לוי: כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור. והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן. לשחרית היה מוציא כרוז ואומר: קומו והפרישו המתים מן החיים. והיו עומדים ומוצאין עצמן חמישה עשר אלף בפרוטרוט חסרו שש מאות אלף.¹² ובשנת הארבעים האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים. אמרו: דומה שטעינו בחשבון. וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלושה עשר וארבע עשר. כיון דאיתמלא סיהרא¹³ אמרו: דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו וחזרו ועשאוהו יום טוב.¹⁴

שיר השירים רבה פרשה ב, דונסקי סימן כז, וילנא סימן ב

"כי הנה הסתו עברי" - אלו מ' שנה שעשו ישראל במדבר. "הגשם חלף הלך לוי" - אלו ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודין במדבר, ולא היה הדבור מדבר עם משה עד שתמו כל אותו הדור; הדא הוא דכתיב: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע ... וגם יד ה' היתה בם ... ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות", מיד: "וידבר ה' אלי לאמר" (דברים ב יד-יז).¹⁵

יִמְצְאוּהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֵהוּ יֵלֵךְ יִשְׁמֹן יִסְבְּבֵהוּ יִבּוֹנְהוּ יִצְרְהוּ פְּאִישׁוֹן עֵינָיו: כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ עֲלֵגוֹזְלוֹ יִרְחֹף יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ יִשְׂאֵהוּ עַל־אֲבָרְתוֹ: (דברים לב יא-יז).¹⁶

¹⁰ רמב"ן נדרש כאן להפרש של שלושים שנה במניין שנות גלות מצרים, בין "ארבע מאות שנה" שזכרים בברית בין הבתרים, בראשית טו יג: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", ובין המספר ארבע מאות ושלושים שזכר בשמות יב מ: "וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". אותנו מעניין המשך דבריו שהמתייחסים לארבעים שנות הנדודים במדבר.

¹¹ רמב"ן לא עושה כאן שום פירושים ושום הנחות. ארבעים שנות "אקוט בדור" לא היו רק עינוי, לא רק: "גלות שלימה בארץ לא להם רק לנחש שרף ועקרב", אלא אי קיום ההבטחה בברית בין הבתרים לאברהם כלשונה. "החטאים גרמו הכל" כלשון רמב"ן. ובשון חז"ל: "שמה יגרום החטא" (ברכות ד ע"א, בדברינו **אין הבטחה לצדיק** בפרשת ויצא), "כמה החטא גורם" (תענית כג ע"א), ושוב בברכות ד ע"א: "ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרום החטא". ארבעים שנות הנדודים במדבר היו שנים קשות, שנים של תשלום חטא, שנים של דחיית הגאולה וההבטחה לאבות "ודור רביעי ישובו הנה" ונראה שאין כל ספק שרמב"ן מדבר כאן מהמיית לבו הדואב על התארכות הגלות בימיו.

¹² מנין בני ישראל בתחילת ספר במדבר הוא שש מאות אלף שלוש מאות אלפים חמש מאות וחמישים (במדבר א מו). חלק בארבעים הרי לך חמישה עשר אלף ועוד קצת (פרוטרוט). ואולי צריכים לחלק לשלושים ותשע או לשלושים ושמונה? ומה עם הנשים?

¹³ התמלא הירח ואי אפשר עוד לטעות איזה יום בחודש הוא.

¹⁴ וזה אחת מהסיבות לקביעת ט"ו באב כיום של שמחה וחג מחולות. סיבה נוספת היא יום שהותרו שבטים זה לבוא בזה בעקבות מעשיהן של בנות צלפחד. ראה דברינו **יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה** בט"ו באב וכן **בנות צלפחד** בפרשת פנחס. ועדיין, דור וחצי אחרי השואה, התיאור של אנשים שחופרים את קבריהם ושוכבים שם ומצפים למיתתם הוא מצמרר.

¹⁵ המדרש מסיים שם אמנם בטוב: "הניצנים נראו בארץ, הנצוחות נראו בארץ אלו הנשיאים ... עת הזמיר הגיע ... הגיע זמנה של ארץ ישראל להיחלק לישראל ... וקול התור נשמע בארצנו - אמר רבי יוחנן: קול תייר טוב נשמע בארצנו, זה קולו של יהושע בשעה שאמר: עברו בקרב המחנה". אבל מהקטע שהבאנו, שמתייחס לאותם ל"ח שנות דור המדבר, אנו למדים שכעס גדול היה על ישראל ולא היו אלה שנים טובות, גם לא לדיבור הקב"ה עם משה. ראה ירושלמי תענית פרק ג הלכה ד: "מה יעשו גדולי הדור ואין הציבור נידון אלא אחר רובו, שכן מצאנו שכל שלושים ושמונה שנים שהיו ישראל כמנודיים לא היה מדבר עם משה, שנאמר: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב המחנה. מה כתיב בתריה? וידבר יי' אלי לאמר". (ראה בהמשך שם אותו כלל לחיוב, במעשה אליהו בהר הכרמל שבזכות הציבור נענה אליהו). וכן הוא במכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה א: "ר' עקיבא אומר: לאמר - צא ואמור להם שבזכותם הוא מדבר עמי. שכל שלושים ושמונה שנה שהיה כועס על ישראל, לא היה מדבר עמו, שנאמר: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב המחנה וידבר ה' אלי לאמר (דברים ב טז - יז)". ספר דברים לא היה יכול להיכתב אלא בתום שנות הנדודים במדבר! כביכול, גם משה היה מנוודה. אז מה עשו בני ישראל כל אותם שלושים ושמונה שנים שבהם גם לא היה דיבור עם משה? האם אלה השנים "הנפלאות" אליהם מתגעגע רבי שמעון בר יוחאי כשהוא אומר: "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן"? הרי גם הדיבור מאוהל מועד נפסק!! ואם נשוב לשיר השירים רבה לעיל, שים לב למספר ארבעים שנה "שעשו ישראל במדבר" כנגד שלושים ושמונה שנה "שהיו כמנודיין". כמה היו 'שנות המדבר העלומות'? שלושים ושמונה או ארבעים? טובות או גרועות? ולהלן עוד נשוב לשני מספרים אלה.

¹⁶ לפני שניפרד מספר דברים ונעבור לספר יהושע, נבחן פסוקים אלה משירת האזינו. התיאור כאן מלא אהבה וחמלה. כנגד "ויענך וירעיבך", "ענותך לנסותך" עומדים כאן: "יסובבנהו, יבוננהו, יצרנהו, יקחנהו, ישאנהו". הקב"ה מוצא את ישראל במדבר. מה מצא שם? עם חדש? עם שלקה ארבעים מלקות ונרצה חטאו? ראה דברי ירמיהו לא א (הפטרת יום ב של ראש השנה): "לֹא אָמַר ה' מִצָּא חֵן בְּמַדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חֵרֵב הַלֹּךְ לְהִרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל". וכך מוצא גם יהושע אשר לא יכול שלא גם להוכיחם בהזדמנות זו: "כְּעֲנָבִים בְּמַדְבָּר

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר מֵל יְהוֹשֻׁעַ כָּל הַעָם הֵיכָא מִמְצָרִים הַזְּכָרִים כֹּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִתּוֹ בַּמִּדְבָּר בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמְצָרִים: כִּי מַלְיָם הָיוּ כָּל הַעָם הֵיכָא וְכָל הַעָם הַיְלָדִים בַּמִּדְבָּר בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמְצָרִים לֹא מָלוּ: כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה הִלְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד תָּם כָּל הַגּוֹי אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֵיכָא מִמְצָרִים אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה' אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם לְבִלְתִּי הָרְאוֹתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבוֹתֵיכֶם לְתֵת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְאֵת בְּנֵיהֶם הַקֵּיִם תַּחְתֶּם אֲתֶם מֵל יְהוֹשֻׁעַ כִּי עָרְלִים הָיוּ כִּי לֹא מָלוּ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ: (יהושע פרק ה פסוקים ד-ז).¹⁷

וַיַּחֲנוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ: וַיֹּאכְלוּ מֵעֵבֹר הָאָרֶץ מִמִּחְרַת הַפֶּסַח מִצּוֹת וְקִלְוֵי בְעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה: (יהושע ה י-יא).¹⁸

במדבר רבה פרשה יט סימן כד

"ויסעו בני ישראל ויחנו באבות" (במדבר כא י) - שנעשו אויבים למקום. "ויחנו בעיי העברים" (שם יא) - שהיו מלאים עבירה.¹⁹ "ויחנו נחל זרד" (שם יב) - שלא היה הנחל אלא מלוא זרת ולא יכלו לעוברו ל"ח שנה, שנאמר: "עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד" (דברים ב יג), וכתוב: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלושים ושמונה שנה עד תום כל הדור וכו'" (שם יד). "משם נסעו ויחנו מעבר ארנון" - שנתרצה להם הקב"ה.²⁰

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק יד פסוק לד

"במספר הימים אשר תרתם" (במדבר יד לד) - והלא בשנה שנייה שלח משה למרגלים, והיה להם לעמוד במדבר משילוח ואילך ארבעים שנה!²¹ והם לא עמדו שם אלא ארבעים שנה מיציאת מצרים ואילך, שנאמר: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע ... שלושים ושמונה שנה עד תום כל הדור" (דברים ב יד), ולמה? לפי שכבר הלכו שתי שנים. ולמה כן חסר?²² מלמד שעשה הקב"ה חשבון עם הבנים והכניס בחשבון השנים ראשונים. והיה חרון אף על האבות, לפי שעשו העגל בשנה ראשונה, ופיחת משני חייהם שנה אחת, כי חישוב להם אותה שנה במספר ארבעים שנה, שנאמר: "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם" (שמות לב לד).²³

מִצְאֵתִי יִשְׂרָאֵל כְּכַפְנֹרָה בְּתֵאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רְאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בְעַל־פְּעוֹר וַיִּזְזְרוּ לְבַשְׁתָּ וַיְהִיו שְׂקוּצִים כְּאַהֲבָם". (הושע ט י).
ראה דברינו [כנשר יעיר קינו](#) בפרשת האזינו וכן [הפטרות השבת - הושע פרק ב](#) בפרשת במדבר.

¹⁷ קיצרה וסתמה התורה בפרשתנו, הרחיבה מעט בספר דברים ובאו נביאים והרחיבו עוד (והכי הרבה מרחיב המדרש המלווה אותנו כל העת). עניין זה שבני ישראל לא מלו בשנותיהם במדבר נדון בגמרא במסכת יבמות עב ע"א אשר נותנת לכך שתי סיבות אפשריות, שתיהן בריאותיות-רפואיות: "משום חולשא דאורחא" (חולשת הדרך), או משום "שלא נשבה להם רוח צפונית" הנחוצה לרפוי המילה. ומדוע באמת לא נשבה להם רוח צפונית? הסבר אחד הוא שלא יתפזרו ענני הכבוד והשני, משום שהיו נזופים בעקבות חטא המרגלים. בחיבור כל השיטות (דרשה שלנו) נקבל שמשום שהיו מנודים או נזופים למקום (בשל חטא המרגלים ולהלן אולי כבר מחטא העגל) לא נשבה להם רוח צפונית. ומשום שלא נשבה להם רוח צפונית, או משום חולשת הדרך וטלטוליה (שנגזרה עליהם בשל חטאם) לא מלו. דור האבות נימולו ביציאת מצרים. דור הבנים נולד ערל במדבר! ועוד צריכים להבין שם את ארבעים השנה (משום חולשת הדרך ומשום ענני הכבוד), מול אולי שלושים ושמונה שנה (משום נזופים), אבל ביהושע כתוב רק ארבעים שנה. והרצוה להרחיב ולעייין בנושא מרתק זה יעיין בגמרא שם ובמפרשיה.

¹⁸ ומשום שלא מלו גם לא עשו את הפסח שלושים ושמונה שנים במדבר. גם האבות המולים לא קיימו את הפסח המשפחתי ולא קיימו "זכר ליציאת מצרים" (ושאר מצוות שבתורה שהן "זכר ליציאת מצרים"?), אולי משום שבניהם היו ערלים (מה שאינו עפ"י ההלכה). ואם נחפש בל"ז נקודה חיובית, נאמר שאחרי כל זאת, ענני הכבוד סוככו אותם, מולים וערלים גם יחד. אותה רוח צפונית שלא נשבה משום שהיו נזופים, גם לא נשבה על מנת שלא לפזר את ענני הכבוד שסוככו עליהם. עד שבא ספר יהושע. משה אישית זכה לחידוש הדיבור ורוח הקודש מיד בתום שנת הארבעים. על מנת שיוכל להיפרד מהעם ולומר את "אלה הדברים" - [ספר משנה תורה](#). אבל תום הנידוי והנזיפה לעם הוא רק בתקופת המנהיג החדש - יהושע. פסח האמיתי בו ניתן לומר "עבדים היינו" וברית מילה השלימה (כולל מצוות פריעה) קשורים בכניסה לארץ ישראל.

¹⁹ ובנוסחאות אחרות: עֲבָרָה - כעס.

²⁰ וכן הוא במדרש תנחומא בפרשתנו סימן מו כמעט בלשון זהה. מדרשים אלה מזיזים את קו פרשת המים שבין דור המדבר ודור הבנים, קו תום ארבעים (שלושים ושמונה) שנות הנדודים, מפרק כ בפרשתנו לאי שם באמצע פרק כא, לאחר פרשת נחש הנחושת, לפני או אחרי שירת הבאר. העם שעבר את ים סוף בחרבה ועתיד לחצות את הירדן בשיאו, עומד כאן, על סיפה של ארץ ישראל ולא יכול או שמא לא ניתן לו לחצות את נחל זרד שהיו בו מים רדודים כגובה של זרת. גם לא כיעקב שבחזרתו מחרן חצה פעמיים את מעבר יבוק למפגש טעון עם עשו. מקור שיטה זו איננו ספר במדבר בו אנו עומדים, אלא עפ"י המסופר בספר דברים פרק ב. משם יש להשליך לפרשתנו ולמצוא את קו פרשת המים אי שם בפרק כא כאמור. אך נראה שפרשני המקרא התעלמו משיטה זו, אולי משום שהדרשה משלבת פסוקים מפרשתנו ומפרשת דברים באופן קצת מורכב. רוב הפרשנים מציבים את קו המעבר בין הדורות בתחילת פרק כ ובהקשר עם מות מרים כפי שהבאנו בראש דברינו.

²¹ ראה הפסוק המלא שהוא דורש: "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תִּרְתָּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֹנֵי־יִתְיֶכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּדְעֶתֶם אֶת־תְּנֹנְאוֹתֵי".

²² למה קבלו הנחה של שנתיים ולא השלימו ארבעים שנה מחטא המרגלים?

²³ כך מביא גם רש"י בפירושו על הפסוק בפרשת שלח לך: "לא מת אחד מהם פחות משישים. לכך נגזר ארבעים שנה כדי שיהיו אותם של בני עשרים (במועד חטא העגל, הוספה שלנו) מגיעים לכלל שישים". לפי חשבון זה יוצא שמי שהיה בן עשרים ואף עשרים ואחד

הַלֹּךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לְאָמֹר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ כְּלֹלֹתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבַר בְּאֶרֶץ
לֹא זְרוּעָה: (ירמיהו פרק ב פסוק ב).²⁴

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ג

שלא אמרו למשה היאך אנו יוצאים למדבר ואין בידינו מחיה לדרך, אלא האמינו והלכו אחרי משה. עליהם
מפורש בקבלה: "הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר
בארץ לא זרועה (ירמיה ב ב)".²⁵

מדרש תהלים (בובר) מזמור לו

"מִשֹּׁךְ חֶסֶדְךָ לִידְעֶיךָ וְצִדְקֶתְךָ לְיִשְׂרָאֵל" - אמר ר' ינאי: אם מדליק אדם נר לחבירו ביום, בשעת האורה, מה
הנאה יש לו? ואימתי הוא נהנה בנר, בשעה שהוא מדליק לו בלילה, בשעת האפילה. והחסד שעשו ישראל במדבר,
היה להם מתוקן מאותה שעה, מימי משה. ואימתי נפרע להן? בשעת חשיכה, בימי ירמיהו, שנאמר: "כה אמר
ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה ב ב), הוי: "משוך חסדך
ליודעך".²⁶

ספורנו במדבר פרק לג פסוק א

"אלה מסעי בני ישראל" - רצה האל יתברך שייכתבו מסעי בני ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר
בארץ לא זרועה באופן שהיו ראויים להיכנס לארץ.²⁷

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק יא הלכה א

כל זמן שהיתה מרים קיימת היתה באר מספקת את ישראל. משמתה מרים מהו אומר? "ותמת שם מרים ולא
היה מים לעדה", שנסתלקה הבאר. כל זמן שהיה אהרן קיים, עמוד ענן מנהיג את ישראל. משמת אהרן מהו

בחטא המרגלים (מתחת לגיל עשרים בחטא העגל), כן זכה להיכנס לארץ. הכל מבוסס על כך שבניסן של שנת הארבעים ליציאת
מצרים נכנסו לארץ. המדרש מתחיל בניסיון לגשר בין המספר שלושים ושמונה ובין המספר ארבעים, בין הגזרה כפי שכתובה
בפרשת שלח לך: "במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום, יום לשנה יום לשנה" ובין הפסוק בפרשת דברים שקובע שרק
שלושים ושמונה שנים הלכו "עד תום אנשי המלחמה"; וסופו בקישור בין חטא המרגלים וחטא העגל, מוטיב שכבר ראינו מספר
פעמים (ראה המדרשים על "סלחתי כדברך" בפרשת כי תשא, דברינו [סלחתי כדברך ואולם](#) בפרשת שלח לך). חטא העגל הוא השורש
של חטא המרגלים וזו משמעות הפסוק בחטא העגל: "וביום פקדי ופקדתי". יש כאן הנחה של שנתיים לדור המדבר (לדור הבנים)
אבל "במחיר" של חיבור חטא העגל - "חרון אף על האבות", עם חטא המרגלים. ראה איכה רבה א כז: "אין לך דור ודור שאינו נוטל
מחטאו של עגל". חטא עבודה זרה וחטא מאיסת ארץ ישראל כרוכים יחדיו.

²⁴ אנו מתגלגלים ובאים מספר במדבר לספר דברים ומשם לספר יהושע וכעת לפסוקי הנחמה הנפלאים של ירמיהו שאנו קוראים
בפסוקי זכרונות של תפילת מוסף בראש השנה. ראה דברינו [זכרונות](#) בראש השנה, [חסד נעוריך](#) בפרשת מטות וכן [הנביא ירמיהו](#)
בפרשת מסעי. ישעיהו הוא המנחם הגדול לעתיד ומרפא את מכות ירמיהו (איכה רבה א כג), אבל ירמיהו הוא שמפנה את המבט
אחורה, לחסד ולטוב של העבר, כמודה על הטובה ומייחל שממנה תצמח גם הטובה לעתיד. שהרי יש בסיס לבנות עליו ולצפות.

²⁵ עפ"י מדרש זה, לא כל ארבעים או שלושים ושמונה השנים היו "לכתך אחרי במדבר", רק רגע היציאה למדבר, רק האקט הראשון,
הקפיצה הנחשנית. וכן הוא במדרש תנחומא (בובר) פרשת בשלח סימן טז אשר מדגיש גם הוא את הצעד הראשון שעשו בני ישראל
ביציאתם ממצרים, בעצם הנכונות לעזוב מקום ישוב ולצאת למדבר: "מהו ויסע משה? בשעה שאמר להם שיסעו, לא אמרו לו:
היכן אנו נוסעים למדבר, שמא אין בו כלום? אלא עמדו ונסעו להם, על פי אמנה. אמר ירמיהו: הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר
כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב ב)". אבל בהמשך המדרש שם, לאחר קריעת ים
סוף, כבר לא היו הדברים כה חלקים ופשוטים והיה קשה למשה להזיז את בני ישראל משם: "אמר להם: מה אתם סבורים, שבכל
יום הים מעלה לכם אבנים טובות ומרגליות?".

²⁶ יתרונו של מדרשים מאוחרים הוא שהם מפתחים רעיון שנמצא כבר במדרשים הקדומים והולכים צעד נוסף. אין ספק שמדרש
תהלים זה, הדורש את הפסוק: "משוך חסדך ליודעך", מבוסס על המכילתא לעיל, אבל הוא מוסיף את המשל הנאה על הנר
והחשיכה. אורו של הנר שבני ישראל הדליקו לפני הקב"ה במדבר, שמור להם לימי החשיכה של דורו של ירמיהו, דור החורבן. זאת
ועוד, שים לב שמדרש זה כבר לא מזכיר הצעד הראשון של היציאה למדבר, אלא את ההליכה הארוכה בארץ לא זרועה שנים רבות.
ללא ספק זה פשט הפסוק.

²⁷ וכמדרשים גם פרשני המקרא ובחרנו בספורנו ששוב מחזיר אותנו לאלה מסעי. זאת, בניגוד לפרשנים אחרים כגון אור החיים
שמציין: "שלא היו המסעות לשבח ולואי שלא היו בעולם כי רובם היו ליסורין של חטא המרגלים", מדגיש ספורנו שכל ארבעים
השנה כלולים בדברי הנביא ירמיהו: "זכרתי לך חסד נעוריך ... לכתך אחרי במדבר וכו'", לא רק היציאה הראשונה למדבר, לא רק
יציאת מצרים ומעבר ים סוף. על כל ארבעים השנים של המסעות והנדודים במדבר, בין לפני חטא העגל ובין אחריו, יש לומר את
הפסוק של ירמיהו: "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". בזכות זו היו ראויים להיכנס
לארץ, וכדבריו: "באופן שהיו ראויים להיכנס לארץ". וכבר הארכנו כאמור לדון בנושא לכתך אחרי במדבר בדברינו [אלה מסעי](#)
בפרשת מסעי וכן בדברינו [זכרונות](#) בראש השנה וחסד נעוריך בפרשת מטות. ראה גם דברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#), בפרשת
שלח לך. לנו נראה שבפסוקים הנ"ל מירמיהו ניתן לראות פתרון מה לסתימת התורה את שנות המדבר בפרשתנו.

אומר? "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב וגו'" - נעשו ידיים לאותו רשע ובה ונלחם את ישראל. אמרו: איה הלך התייר שלהן המכבש להם את הארץ.²⁸

שבת שלום וקיי טוב מחלקי המים

מים אחרונים: תם הדף (באריכות יתר) ולא נשלם הנושא. ראה דברינו [סקירות היסטוריות בתנ"ך](#) בפרשת מסעי, שם מנינו, פחות או יותר, את המקומות בהם יש תיאור של תולדות עם ישראל וקורותיו. באילו מהמקומות שמנינו שם יש התייחסות לשלושים ושמונה שנות המדבר העלומות? מעבר לספרים במדבר, דברים והושע שהזכרנו לעיל? התשובה היא: במקצת בלבד ובהתייחסות חלקית למדי. ראה יחזקאל פרק כ פסוקים טו-יז שמתייחס לנושא אבל לא בסביבת חטא המרגלים: "וְגַם־אֲנִי נִשְׁאֲתִי יְדֵי לָהֶם בְּמִדְבָּר לְבִלְתִּי הִבִּיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זִבְת חֶלֶב וְדָבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאָרְצוֹת: יַעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאִסוּ וְאֶת־חֻקוֹתַי לֹא־הִלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שִׁבְתוֹתַי חָלְלוּ כִּי אַחֲרַי גְּלוּלֵיהֶם לְבָם הִלְךְ: וַתַּחַס עֵינֵי עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה בְּמִדְבָּר". בנאום יהושע בפרק כד יש התייחסות בת ארבע מילים: "ותשבנו במדבר ימים רבים". התייחסות קצרה וחלקית מצאנו בתהלים פרק עח ופרק קו, וכמו כן בנחמיה פרק ט. בכל שאר המקורות שמנינו בדברינו [סקירות היסטוריות בתנ"ך](#) אין התייחסות כלל לשנות המדבר אשר נשאו עלומות וחתומות.

ובכל שבת, אנו מקבלים פני שבת המלכה במזמור צה בתהלים אשר נפתח בפסוקים הנאים: "לְכוּ נְרַנְנָה לַה' נְרִיעָה לְצוֹר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְמָה פְּנֵינוּ בְּתוֹדָה בְּזִמְרוֹת נְרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל ה' וּמְלֶכֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים וְכו' ". ומסיימים בפסוקים הקשים: "אֲרַבְעִים שָׁנָה אָקוּט גְּדוֹרִי וְאָמַר עִם תַּעֲרִי לִבִּי הֵם וְהֵם לֹא־דָעוּ דְרָכַי: אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְּאָפִי אִם־יָבֹאוּ אֶל־מְנוּחַתִּי" ואף משוררים אותם בנעימה. ראה גמרא סנהדרין קי ע"ב שמפסוקים אלה דרש רבי עקיבא: "דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר במדבר הזה יתמו ושם ימתו. יתמו - בעולם הזה, ושם ימתו - בעולם הבא. ואמר אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי, דברי רבי עקיבא". עד שבא רבי אליעזר ודרש: "באים הן לעולם הבא, שנאמר: אספו לי חסידי כורתיה בריתי עלי זבח". אלא מה אני מקיים: אשר נשבעתי באפי? - באפי נשבעתי, וחזרני ב". וכבר הרחבנו לדון גם בנושא זה, ראה דברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשת שלח לך.

²⁸ וכן הוא בהלכה ח שם: "ר' יוסה בר' יהודה אומר: כיון שיצאו ישראל ממצרים נתמנו להן שלשה פרנסין טובין. אילו הן: משה אהרן ומרים. בזכותן נתנו להן שלש מתנות: עמוד הענן ומן ובאר. באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה. מתה מרים בטלה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן. מת אהרן בטל עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה. מת משה בטלו שלשתן ולא חזרו שנאמר: ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד (זכריה יא ח)". מות מרים הוא האירוע הראשון שלאחר קו פרשת המים וגם הראשון בסדרת ירידת המסך על מנהיגי דור יציאת מצרים שנקברו במדבר עם קהל מרעיתם. ראה דף שהקדשנו לדמותה של [מרים אחות משה ואהרן](#) בפרשת חוקת. לאחריה בא חטא מי מריבה ומות אהרן. העיניים נשואות לדור הבנים. חולקים אמנם כבוד לשלושת הרועים ואין הם מוכחדים בחודש אחד כדברי זכריה הנביא, אבל המסך יורד על דור המדבר ומנהיגיו שלא זכו להביאו לארץ המובטחת. רק משה זוכה להנהגה קצרה של דור הבנים (יותר לתוכחה ושינון התורה ומצוותיה מאשר להנהגה של ממש). השרביט עובר לדור הבא, ראה דברינו [חילופי דורות ומשמרות](#) בפרשת פנחס. אולי לנושאים אלה חותרת התורה כשהיא סותמת בפרשתנו את כל עניין שלושים ושמונה או ארבעים שנות הנדודים במדבר.